

G. VATTIMO HERMENEUTINIS NIHILIZMAS

Rita Šerpytytė

Vilniaus universiteto
Religijos studijų ir tyrimų centras
Universiteto g. 3, LT-01122 Vilnius
Tel. / faks. (+370 5) 268 71 62
El. paštas: theo@takas.lt

Straipsnyje nagrinėjama nihilizmo samprata Gianni Vattimo filosofijoje. Vattimo interpretacija išryškino postmodernaus mąstymo pavidalą – „silpnąjį mąstymą“. Parodoma, kad pati „silpnąjo mąstymo“ struktūra atsiskleidžia kaip nihilistiniu judesiu grindžiama struktūra. Vattimo nihilizmo samprata aptariama lyginant su kitomis postmetafizinės filosofijos nihilizmo sampratomis, parodant šios sampratos nyčiskas-heidegeriškas ištakas. Keliamas klausimas, koks „silpnąjo mąstymo“ kaip teorijos santykis su kitomis filosofijos teorijomis. Parodoma, kad „silpnasis mąstymas“ atsiskleidžia kaip hermeneutinis nihilizmas. Daroma išvada, kad nihilistinis „silpnąjo mąstymo“ pobūdis atskiria jį nuo kitų antifundacionalistiškai orientuotų mąstymo pavidalų – nuo prancūziškojo postmodernizmo apskritai, o ypač nuo Derrida dekonstrukcinio mąstymo.

Prasminiai žodžiai: „silpnasis mąstymas“, nihilizmas, hermeneutika, Būtis, Niekis.

Silpnasis mąstymas ir nihilizmas

Šiuolaikinio italų filosofo postmodernisto Gianni Vattimo vardas daugeliui pirmiausia siejasi su vadinamuoju *silpnuoju mąstymu* (*pensiero debole*). Dar septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje Vattimo drauge su keletu bendraminčių italų filosofų (Maurizio Ferrari, Amoroso, Carchia, Comolli, Costa, Crespi, Umberto Eco, Marconi) ėmė atstovauti mąstymo pavidalui, kurį pats polemiškai įvardijo kaip *silpnąjį mąstymą*. Nuo 1980 m. Vattimo sykiu su Pier Aldo Rovatti leido straipsnių rinkinį pavadinimu *Il pensiero debole*. Šis Vattimo redaguojamas straipsnių rinkinys, reprezentuojantis jo paties nubrėžtą postmo-

dernaus mąstymo perspektyvą, *Feltrinelli* leidykloje leidžiamas iki šiol. Minėtas straipsnių rinkinys buvo ir tebėra Vattimo ir jo bendraminčių pozicijų manifestas.

Stiprusis, anot Vattimo, yra tradicinis metafizinis mąstymas, – jis yra toks, nes pretenduoja atrasti ir išreikšti tiesą apie pasaulį, atrasti tikrovę grindžiantįjį vieną pradą, garantuojantį pasaulio tvarką, taip pat žmogaus, kaip tos tvarkos elemento, egzistenciją grindžiantįjį pagrindą. „Senasis“ metafizinis mąstymas, peržengdamas kintančių, atsitiktinių, dažnai tamsių ir prieštaringų regimųjų „pasaulių“, turėjo viltį ir pretenziją apreikšti pačią Būtį. Tačiau kaip tik ši pretenzija ir atsiskleidė kaip iliuzinė. Nietzsche's diagnozė Vakarų metafizi-

kos atžvilgiu – „Dievas mirė“ ir heidegeriškoji Vakarų metafizikos kaip „užmiršusios būties“ kritika savaip susilpnino Vakarų mąstymo pretenziją reprezentuoti Būtį – pirmąpradį ir vienintelį tikrovės pagrindą. Antimetafiziškai ir antifundacionalistiškai orientuota Vattimo filosofinė pozicija daugeliu atžvilgių atrodo panaši apskritai į postmodernistinio „sąjūdžio“ filosofijoje nuostatas. O vis dėlto *silpnojo mąstymo* paradigma yra ne tik vienas (itališkasis) filosofinio postmodernizmo variantas, bet ir vienas savičiausių jo pavidalų, niekaip nesutampantis kad ir su prancūziškuoju. Tad kas gi yra *silpnasis mąstymas*? Kaip būtų galima struktūriškai aprašyti šį mąstymo pavidalą? Kokią mąstymo dispoziciją galėtų apibūdinti būdvardis *silpnasis*, atrodytų, mažiausiai galintis pretenduoti į daiktavardžio *mąstymas* pažyminius?

Būtent atsakant į pastarąjį klausimą, atsiveria tam tikros prieigos prie Vattimo atstovaujamo mąstymo. Prieš akis iškyla tam tikras Vattimo mąstymo dispozicijos panašumas į Kierkegaardo laikyseną filosofijoje. Būtent danų filosofas savo antiobjektyvistinį nusiteikimą filosofijai prieinamos tiesos atžvilgiu realizuoja, o principinį savo „antiteoriškumą“ grindžia maksimaliai išplėtodamas, radikaliuodamas teorijos „galimybes“¹. Pagal ana-

logiją su Kierkegaardu ir Vattimo filosofijos atžvilgiu būtų galima tarti, jog mąstymo „silpnėjimas“ ir įvyksta radikalizuojant „stipriąsias“ mąstymo galimybes. Paties Vattimo mąstymas skleidžiasi leidžiant suvešėti „stipriesiems“ mąstymo pagrindams, kitaip tariant, tam, ką galėtume pavadinti tam tikra nepažeidžiama, neatmetama, įpareigojančia, priverčiančia su savimi skaitytis mąstomybės struktūra. Paradoksalu, bet šitas „stipriųjų“ mąstymo galimybių realizavimas kaip tik ir veda Vattimo „silpnojo“ mąstymo kryptimi, t. y. tradicinio filosofinio diskurso struktūrų „susilpninimo“, „palengvinimo“, „išlaisvinimo“ kryptimi.

Akivaizdu, kad filosofiniame kontekste kalbėti apie mąstymo „susilpninimą“, „palengvinimą“ ar „išlaisvinimą“ yra dviprasmiškas dalykas. Patys aršiausi Vattimo kritikai teigia, jog tam tikrų teorinių prielaidų „susilpninimas“ ir „palengvinimas“ Vattimo daugiausia reiškia ne ką kita, o kaip tik teorijos sustiprinimą². Tad galima manyti, kad formulotės *silpnasis mąstymas* prasmė labiau asociatyvi nei argumentacinė. Kita vertus, žvelgiant iš platesės perspektyvos, išraiška *silpnasis mąstymas* telkia savyje ir įprasmina tam tikrus epochos filosofinio klimato pokyčius. Kai kurie mąstytojai (Derrida, Foucault) į laikmečio mestus iššūkius (tiek teorinius, tiek praktinius) reagavo, kaip kartais įvardijama, estetizmu ar teoriniu terorizmu, o Vattimo ieško kito būdo filosofuoti postmoderniame pasaulyje. Sekdamas Nietzsche ir Heideggeriu, patį estetizmą ir teorinį terorizmą jis įvardija nihilizmo vardu. Nihilizmas, įsiveržęs į Vat-

¹ Į šią Vattimo mąstymo ypatybę atkreipia dėmesį A. Magris straipsnyje *I forti impegni del pensiero debole. Un seminario di Gianni Vattimo a Venezia*, „aut-aut“, p. 273–274. Jis pabrėžia Vattimo mąstymo hegelishą sąrangą. Taip pat į „stipriuosius“ Vattimo *silpnojo mąstymo* pagrindus atkreipia dėmesį F. D'Agostini Vattimo knygos įžangoje: G. Vattimo, *Vocazione e responsabilità del filosofo*, Il Mulino, Genova, 2000; D. Antiseri, *Le ragioni del pensiero debole: domande a Gianni Vattimo*, Roma: Borla, 1993, bei G. Basti e A. Perronc, *Le radici forti del pensiero debole: nichilismo e fondamenti della matematica*, numero speciale di „Contratto“, 1992.

² Žr. C. A. Viano, *Va' pensiero. Il carattere della filosofia italiana contemporanea*, Torino, 1985; taip pat E. Berti, *Le vie della ragione*, il Mulino, Bologna, 1987.

timo filosofiją kaip pagrindinė tema, nėra traktuojamas kaip istoriografinė problema. Nihilizmo problemai Vattimo suteikia *geschichtlich* prasmę, turint galvoje ryšį, kurį Heideggeris nustato tarp *Geschichte* (Istorijos) ir *Geschick* (Likimo). Nihilizmas, anot Vattimo, „vyksta“, todėl mes negalime jo atžvilgiu „sudaryti balanso“. Tačiau galime stengtis suprasti, kokiame taške jis yra, kaip jis su mumis susijęs, kokiems pasirinkimams mus kviečia. „Manau, kad mūsų padėtį nihilizmo atžvilgiu (o tai reiškia – mūsų vietą nihilizmo procese) galima apibrėžti nukreipiant į tą figūrą, kuri dažnai pasirodo Nietzsche’s tekstuose, vadinamąjį „užbaigtą nihilistą“. Užbaigtas nihilistas yra tasai, kuris suprato, kad nihilizmas yra jo paskutinis *chance*“ (Vattimo 1985b: 27). Vattimo nuomone, šiandien mums ir atsitinka tai, kad mes pradedame būti, galėti būti užbaigtais nihilistais.

Būtent nihilizmas ir *silpnasis mąstymas* Vattimo filosofijoje prisistato kaip filosofinis atsakymas į laikmečio iškeltus klausimus, kaip pasikeitusios dalykų padėties įprasminimo galimybė. *Silpnasis mąstymas*, Vattimo manymu, yra vienintelis tikras būdas filosofuoti nihilizmo epochoje. Tad akivaizdu, kad kategorijos *silpnasis mąstymas* ir *nihilizmas* Vattimo filosofijoje yra glaudžiai susijusios. Tačiau ką reiškia ši sąsaja? Atsakymo į klausimą tenka ieškoti Vattimo filosofinėje nihilizmo interpretacijoje.

Nihilizmo problemos įtraukimą į *silpnojo mąstymo* kontekstą Vattimo filosofijoje reprezentuoja daugelis svarbiausių Vattimo tekstų – programinis jo veikalas „Modernybės pabaiga“ (1985), kurio dvi dalys – „Nihilizmas kaip likimas“ ir „Modernybės pabaiga“ – skirtos nihilizmo problematikai filosofijoje aptarti, „Anapus interpretacijos“ (1994) I da-

lis, pavadinta „Hermeneutikos nihilistinis pašaukimas“, „Tikėti, kad tiki“ (1996) bei kai kurie ankstesni veikalai – „Subjektas ir kaukė“ (1974), „Skirtumo nuotykių“ (1980) ir t. t. Nihilizmo terminas puikuoja ir paskutinės Vattimo knygos „Nihilizmas ir emancipacija. Etika, politika, teisė“ (2003) pavadinime. Tad iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad nihilizmas – ši su Nietzsche’s filosofija išpopuliarėjusi, o iš tiesų kur kas gilesnės šaknis filosofijoje turinti problema – ir yra tai, kas labiausiai domina italų filosofą postmodernistą. Tačiau apie kokį nihilizmą kalbama? Juk nihilizmo problema, Vakarų filosofinėje tradicijoje karštai svarstoma jau kone du šimtmečius, kaip tik ir išryškina, kad nevienareikšmis dalykas yra ne tik nihilizmo fenomeno aprašymas – po šiuovardu dažnai slepiasi ne tik skirtingos mūsų laikų pasaulio charakteristikos, bet ir skirtingai traktuojamos mąstymo struktūros.

Tad liečia viltis, kad nihilizmo ir *silpnojo mąstymo* santykio išryškinimas padės atskleisti ne tik Vattimo nihilizmo sampratos ypatumus, bet ir nihilizmo temos įtraukimo į filosofinio mąstymo akiratį paskatas.

Nihilizmas pagal Vattimo

Vienoje iš garsių diskusijų su kitu italų filosofu Emenule Severino, išspausdintų pastarojo knygoje „Medis ir pelenai“ („*La legna e la cenere*“, 2000), Vattimo iš naujo atkreipia dėmesį į tai, kad mūsų kultūroje dažnai buvo ir tebėra kalbama apie nihilizmo problemą. Sykiu Vattimo pabrėžia, kad taip svarstydami nihilizmą dažniausiai apibrėžiame kaip Niekio esatį ar tiesiog jo triumfą mūsų patirtyje. Vattimo šia proga čia vėl, kaip ir daugelyje savo tekstų, cituoja Nietzsche’s nihilizmo api-

būdinimą: „nihilizmas yra situacija, kai žmogus suka iš centro link X“. Ir paaiškina: „link pagrindų nesaties, link pastovių duotų kartą visiems laikams tiesų, vertybių, pastovaus tikrumo trūkumo“ (Vattimo 2000c: 83). Taip apibūdinamo nihilizmo prasmė, anot Vattimo, jima į save ir faktą, kad mokslas ir technika redukuoja visa, kas yra, visą būtį į tai, kas „manipuliatyvu“: bet kuris daiktas, bet kuris esinys yra tiek, kiek jis panaudojamas kokiam nors žmogaus veiklos tikslui. Tokiu atveju nihilizmas būtų tai, kuo jį laikė Heideggeris, – tas istorinis ir filosofinis procesas, kuris prasideda dar graikų laikais ir kuriam pasibaišus iš pačios būties „nebelieka nieko“. Tačiau sykiu Vattimo klausia: ar ir šiandien mes dar tebegyvename epochoje, kurią būtų galima vadinti nihilistine? Jeigu taip, tai kodėl? Ir kokie yra viso to padariniai?

Ir mes galime paklausti: kam Vattimo reikalinga ta nuolatinė nihilizmo temos aktualizacija? O juk iš tiesų, išsamiai svarstydamas nihilizmo problemą daugelyje minėtų savo teorinių darbų, Vattimo linkęs kaskart populiariai mums priminti tą dostojevskiškąją tiesą – „visi esame nihilistai“.

Šiuolaikinės filosofijos kontekste tokia nihilizmo temos „populiarizacija“ neturėtų labai stebinti. Kai nihilizmas svarstomas kaip Būties ir (ar) Niekio problema, jis atrodo labai abstrakti ir mūsų patirčiai tolima problema. Tuo labiau kad ir šiuolaikinė filosofija linksta kalbėti apie konkretesnius, apibrėžtus dalykus, apie mūsų patirties dalykus. Tačiau Vattimo pabrėžia: kai tik iškyla klausimas, kas sudaro mūsų tikrovės patirtį, mes turime skaičyti su sąvoka *Būties*, jeigu ją dar būtų galima laikyti sąvoka. Jeigu nežinome, apie ką kalbame sakydami *Būties*, pats mūsų pasaulio, tikrovės patyrimas lieka tamsus ir neaiškus. Vatti-

mo neabejotinai imponuoja Heideggerio dar *Būtyje ir laike* išsakytas kvietimas „atsiminti“ *Būtį*, klausti apie *Būties* prasmę.

Minėtame poleminiame tekste Vattimo linkęs ne išsamiai aptarti nihilizmo sampratą, o veikiau išryškinti savo pozicijas, pabrėžti ne vien tai, kuo jis laiko nihilizmą, bet ir tai, nuo kokios nihilizmo interpretacijos jis linkęs atsiriboti.

Tad, Vattimo manymu, „būties problemos atsiminimas <..> dar nebūtinai reiškia neišvengiamą mūsų civilizacijos apibūdinimą kaip nihilistinės negatyviają prasmę“ (Vattimo 2000c: 84). Kitais žodžiais, tai reiškia, jog galima pripažinti, kad pačia būtimi modernioji filosofija per mažai domėjosi. Ir dėl to esama tam tikros būties tendencijos ištirpti, išnykti, kad ir technologinio manipuliatyvumo prasme. Tačiau, anot Vattimo, tai dar nereikia pripažinimo, jog iš to plaukia katastrofiški ir destruktivūs padariniai. Vattimo pripažinimas, jog mūsų civilizacija yra nihilistinė, yra lydimas nuolatos pabrėžiamo paradokslaus tvirtinimo: „šiandien mes vargstame ne todėl, kad esame nihilistai, o todėl, kad dar per mažai esame nihilistai, kad nemokame iki galo patirti būties ištirpimo: iš čia ir toji nusi-vylimo bei nejaukumo jausmų visuma, kurią vadiname susvetimėjimu“ (Vattimo 2000c: 84).

Vattimo sako, jog turime tapti nihilistais gilesne prasme, nei manome jais esą. Tad Vattimo siūlo nihilizmo sampratą, skirtingą, kaip jis pats teigia, nei rusų nihilistų pasiūlytoji, kuri, jo manymu, pirmiausia yra susijusi su anarchijos ir destruktijos keliamu džiugesiu, su atperkančiu „dinamito griausmu“. Kita vertus, Vattimo savęs nepriskiria nihilistams, kurie tiki ar mano, kad daiktai yra Niekis. Vienintelis galimas praktikuoti, taip pat pozityvus (arba aktyvus Nietzsche's nurodyta prasme)

nihilizmas, Vattimo teigimu, būtų toks, kad prasminga Būtis neprivalo turėti tų stabilumo, nekintamumo, apibrėžtumo savybių, kurias tradicinis metafizinis mąstymas, pradedant graikais ir baigiant mūsų laikais, jai priskyrė.

Nepripažįstant, kad Būtis gali neturėti minėtų stabilumo, nekintamumo, apibrėžtumo savybių, neįmanomas istoriškas egzistencijos supratimas. Kitaip tariant, jeigu mąstome Būtį kaip stabilią, nekintančią, apibrėžtą, nesame pajėgūs suteikti prasmės savo egzistencijai. Vattimo tai reiškia – tada negalime mąstyti savo egzistencijos tokios, kokia ji yra, tiksliau – kas ji yra. O ji yra *istorija*. Jeigu nihilizmą apribojame manymu ar tikėjimu (Vattimo nuomone, pakankamai naiviu), kad esame įtarpinti tarp Būties ir Niekio, toks mūsų manymas ar tikėjimas yra netekęs istoriškumo, taigi negalintis suteikti prasmės mūsų egzistencijai. Jis tiesiog nepasiekia mūsų egzistavimo lygmens.

Akivaizdu, kad ši į istoriškumą apeliuojanti Vattimo nihilizmo kaip „paskutinio šanso“ samprata kildinama iš Heideggerio mąstymo arba, tiksliau tariant, ji yra mąstoma Heideggerio nubrėžtame horizonte.

„Visada esame pakibę tarp „prieš“ ir „po“; tasai, kuris kalba apie save, pasakoja savo „prieš“; tasai, kuris pradeda nuo analizės, ima pasakoti savo „Niekį“ – savo netikrumą, neįjukumą, ima pasakoti savo vaikystę ir projektuoja ne Niekį, kuris jo laukia, kuris į jį kėsina po mirties, bet savo „po“, savo būsimą gyvenimą. Mūsų istoriškumas atitinka ne tą sausą metafizinę alternatyvą tarp Būties ir Niekio, būdą egzistuoti laike, kuris telkia savyje Būties ir Niekio bendrystę – tai, ką Heideggeris yra aprašęs būties ir laiko terminais“ (Vattimo 2000c: 86).

Tokia istoriškumo aktualizacija nihilizmo sampratos atžvilgiu pačią Vattimo nihilizmo sampratą padaro opozicišką ne tik iš Parmenido mąstymo kildinamai metafizinei nuostatai: Būtis yra, o Niekio nėra. Vattimo nihilizmo samprata sykiu tampa opoziciška ir iš metafizinės perspektyvos žvelgiant atpažįstamam nihilizmo pavidalui. Štai šių laikų didysis metafizikas, Vattimo dialogo partneris Severino, dažnai vadinamas naujuoju Zenonu ir kviečiantis „sugrįžti prie Parmenido“, nihilizmu kaip tik ir laiko Vakarų mąstymo svyravimą tarp Būties ir Niekio. Anot jo, Vakarų žmogus žino, kad gyventi reiškia kyboti tarp pradžios Niekio ir galutinio Niekio. Krikščionybė kalba apie „sukūrimą iš Niekio“. Taip dalykus mes patiriame nuo pat vaikystės. Tačiau nihilizmas, anot šių laikų metafiziko, reiškia „mąstymą, kad pasaulio daiktai, konkretūs daiktai, šitas kambarys, šitos žvaigždės, šitie augalai ir šitie žmonės yra Niekas. Nihilizmas yra mąstyti, kad daiktai yra Niekas“ (Severino 2000: 85). Toks tad nihilizmas atsiskleidžia iš Vattimo mąstymui opoziciškos Emanuele Severino perspektyvos. Šitas daiktų svyravimas tarp Niekio ir Būties Severino yra pamatytas kaip *mąstymu* atliekamas nihilistinis judesys. Iš tos perspektyvos žvelgiant, visas Vakarų mąstymas yra nihilizmo istorija. Tačiau čia turimas galvoje ne Vattimo imponuojantis heidegeriškas istoriškumo supratimas: Būtis italų filosofui Severino, kitaip nei Vattimo, neturi istorijos, o daiktai netampa, – jie yra. Severino nihilistinė Vakarų filosofijos diagnozė neabejotinai turi neigiamą prasmę. Vattimo kaltina Severino už tai, kad šio mąstymui stinga istoriškumo. Šis istoriškumo stygius steigiasi, anot Vattimo, iš to, kad didysis Parmenido sekėjas atsisako galimybės sueiti į santykį su Niekium, susisaistyti su Niekium, o

tai reiškia ir tapti nihilistu, išgyvenančiu nihilizmą kaip paskutinį šansą.

Hermeneutinis nihilizmas

Kaip mėginta parodyti, *silpnasis mąstymas* ir nihilizmas yra dvi filosofinės „kategorijos“, kurias tenka nagrinėti bandant suprasti Vattimo filosofinę poziciją. Reikia pasakyti, kad postmetafiziniame Heideggerio filosofinių nuostatų nulemtame kontekste žodis „kategorija“ tegali būti rašomas tarp kabučių. Minėtos „kategorijos“ Vattimo filosofijoje neturi tradiciniam metafiziniam mąstymui įprasto kategorijų statuso. Šie du terminai, o tiksliau – tam tikra „trintis“, tam tikras „džeržgesys“, t. y. tam tikras jų tarpusavio nesuderinamumas, ir sudaro Vattimo pasiūlytojo mąstymo pavidalo prasmę. Nihilisto nuotaika yra šalta aistra, aistringas aistros ištuštėjimas; o štai *silpnasis mąstymas* yra „minkštas“, tačiau apskaičiuotas bet kurios aistros neigimas, netgi bet kokio „šaltumo“ neigimas. Tad ką reiškia sakyti, kad esama tam tikro filosofijos „silpnumo“ epochoje, kurioje klesti nihilizmas?

„Silpnasis“ Vattimo nurodyta mąstymo prasme reiškia du dalykus – pliuralistinis ir neužbaigtas. Tokia Vattimo pozicija, jo paties manymu, steigiasi iš Heideggerio filosofijos tam tikro „perskaitymo“ būdo, kurį pats autorius vadina lokalizavimusi Heideggerio kairėje. Šis „perskaitymo“ būdas jima į save ne tik heidegeriškąjį *ontologinį skirtumą*, įpareigojantį paisyti būties ir esinių nesutapatinamumo, bet ir heidegeriškąjį *istoriškumo* sampratą. Būtent todėl, anot Vattimo, *silpnasis mąstymas* kaip heidegeriškoji kairė išvengia rizikos, susijusios su heidegeriškąja dešine, apsiribojančia vien ontologinės perskyros akcentavimu. Toji rizika – tai grėsmė tapti filosofija, legiti-

muojančia pasaulio vaizdinių daugį. Pliuralizmas *silpnojo mąstymo* prasme reiškia ką kita. *Silpnąjį mąstymą* sudaro ne reliatyvistinis derinys, jis nėra tam tikra reliatyvizmo forma. Priešingai – jį sudaro tam tikras reliatyvizmų žaismas, toks, kuris turi iš(nu)kelti „anapus“ reliatyvizmo, į skirtingą plotmę. Šis „anapus“ ir turi atskleisti Vattimo „teorijos“ statusą. Pats *silpnasis mąstymas* pirmiausia ir tampa specifine to „iškėlimo“ judesio, to „anapus“ interpretacija. Čia kalbama apie filosofinės „įveikos“ judesį, apie tokį „atsidūrimą“ „anapus“, kuris ateina į Vattimo mąstymą iš Nietzsche's ir Heideggerio. Vattimo knyga „Anapus interpretacijos“ yra šio judesio struktūros išsklaida.

Kokiame santykije *silpnasis mąstymas*, kaip „teorija“, mato save esant kitų filosofinių teorijų atžvilgiu? Koks jo, kaip teorinio mąstymo, santykis su tikrove, su tuo, ką tradicinė filosofija buvo įvardijusi „realybės“ terminu? Įvertinęs Nietzsche's ir Heideggerio pamokas, *silpnasis mąstymas* steigiasi kaip *trečiojo lygmens* aprašymas. Jeigu Nietzsche's ištara „nėra faktų, yra vien tik interpretacijos“, arba kitaip – „visa yra interpretacija“, laikysime pirmojo lygmens aprašymu, iš to išplaukiančią išvadą – „vadinasi, ir minėta ištara yra interpretacija“ – teks laikyti antrojo lygmens aprašymu. *Silpnasis mąstymas*, lokalizavęsis trečiajame lygmenyje, gali būti nusakytas ištara: „mumsyra neišvengiama mąstyti tą save paneigiantį, save sugriaunantį žaismą“.

Nietzsche neužbaigtu nihilistu laikė tą, kuris susitelkia, tiksliau, kuris sustoja ties pirmuoju lygmeniu. Užbaigtas nihilistas bus tasai, kuris rizikuoja, kuris nepaiso pavojaus patekti į antąjį lygmenį. Vattimo nihilizmas, kuris šiuo požiūriu įvardijamas kaip hermeneutinis nihilizmas, diskurso plotmę perkelia ne tik ana-

pus paprasto *faktų aprašymo*, bet ir anapus *aprašymų aprašymų*.

D'Agostini, analizuodamas Vattimo mąstymą šiuo požiūriu, teigia, kad „pirmasis lygmuo mums sako šį tą apie realybės struktūrą, netgi jei tai, ką jis mums sako, atima drąsą pačiam užmojui aprašyti realybę“ (D'Agostini 2000: 15).

Antrąjį, *aprašymo aprašymo* lygmenį D'Agostini apibūdina kaip kritinį – transcendentalinį lygmenį. Šis lygmuo mums sako „šį tą apie būdą, kuriuo aprašome realybę, netgi jei tai, ką jis mums sako, iš dalies atima drąsą kokiam nors transcendentalaus aprašymo užmojui“ (D'Agostini 2000: 15).

Trečiąjį, *silpnojo mąstymo* atstovaujamą lygmenį būtų galima vėlgi laikyti *faktų aprašymu iš naujo*. Tačiau šiame aprašyme ypač pabrėžtinas šitas *iš naujo*, nes juo nurodoma, kad kalbama ne apie paprastus realybės faktus – esame jau *anapus* tokio lygmens (nors tam tikra prasme esama „atkritimo“ į pirmąjį – realybės, faktų lygmenį). Faktai, apie kuriuos kalbame trečiajame lygmenyje, yra nebe paprasti pažinimo ar patirties faktai, – juos veikiau tekstų laikyti istoriniais-lingvistiniais įvykiais.

Trečiasis lygmuo, tai yra plotmė, kurioje skleidžiasi *silpnasis mąstymas*, mums sako, jog nihilizmas, šitas įveikos žaismas (visa yra interpretacija, taip pat ir šis tvirtinimas yra interpretacija, tad ką gi?), atsiskleidė kaip kiekvieno griežto ir „užbaigto“, „pilnutinio“ bandymo išsakyti mūsų pasaulio, tikrovės, būties patirtį esminga būtinybė.

Silpnasis mąstymas, kaip filosofinės įveikos judesys, yra nihilistinis judesys. Nihilistinis *silpnojo mąstymo* pobūdis atskiria jį nuo kitų antifundacionalistiškai orientuotų mąstymo pavidalų – nuo prancūziškojo postmodernizmo apskritai, o ypač nuo Derrida dekonstrukcinio mąstymo.

Nihilistinės *silpnojo mąstymo* struktūros išryškinimas leidžia Vattimo kalbėti apie pačios hermeneutikos nihilistinį pašaukimą. Būtent taip – „Nihilistinis hermeneutikos pašaukimas“ yra pavadinta knygos „Anapus interpretacijos“ pirmoji dalis.

Ką šiandien mes galime vadinti hermeneutika ir kaip įmanomas jos nihilistiškumo pripažinimas? Kaip Vattimo mąstyme įteisinamas konstitutyvias prasmę hermeneutikos atžvilgiu turintis pastarosios nihilistinis pašaukimas?

Jau į chrestomatijas būtų galima įrašyti taiklią Vattimo pastabą, jog „šiandien hermeneutiką mes apibūdiname kaip tokią filosofiją, kuri plėtojasi išilgai Heideggerio–Gadamerio ašies“ (Vattimo 1994: 5). Vattimo nuomone, po šių dviejų mastytojų problemų formulavimo ir jų sprendimo skliautu gana koherentiškai išsidėsto visi skirtingi hermeneutikos problemų aspektai ir jų sprendimo būdai dvidešimtajame amžiuje. Taip Vattimo pamatyta hermeneutika atskleidžia du savo konstitutyvius aspektus – ontologiskumo ir *Sprachlichkeit*, t. y. lingvistikumo. Heideggerio filosofijoje, nepaisant išskirtinio kalbos poliaus akcentavimo, kuris ypač justi vėlyvojoje kūryboje, vis dėlto interpretacija yra pamatyta iš būties prasmės perspektyvos. Gadamerio filosofijoje, priešingai, nepaisant ontologijos akcentavimo, interpretacija mąstoma iš kalbos perspektyvos. Taip išryškėja, kad Heideggerio padėti pamatai, teigiantys būties ir kalbos tapatumą, šiuolaikinėje hermeneutikoje nebeišlieka vienalyčiai. Tačiau esmingiausia, į ką atkreipia dėmesį šiuolaikinė hermeneutika, yra gana banali tiesa – tai, kad kiekvienas tiesos patyrimas yra interpretacinė patirtis. Heideggeris mus įpareigoja mąstyti, jog kiekvienas tiesos patyrimas yra inter-

pretacinė artikuliacija išankstinio supratimo, į kurią esame įsitraukę dėl paties savo buvimo kaip buvimo-pasaulyje fakto.

Tačiau tiesos patyrimo interpretacinės priegimties supratimas gali sleistis ir kitu – neokantiškuoju – pavidalu. Vattimo nėra originalus atpažindamas ir pabrėždamas Heideggerio ir neokantininkų pozicijų skirtingumą. Tai, pasak Vattimo, yra puikiai padaręs pats E. Cassireris *Simbolinių formų filosofijoje*. Tačiau Vattimo įžvalgos originalumą sudaro tam tikrų iš neokantiškojo požiūrio plaukiančių išdavų formulavimas.

Vattimo stengiasi pademonstruoti pačios hermeneutikos neredukuojamumą į kultūros filosofiją, tačiau tai užbaigia ne kaip įprasta – ne pabrėždamas hermeneutikos kantiškąsias šaknis, o atvirkščiai, demonstruodamas jos neredukuojamumą į kantiškojo ar neokantiškojo objektyvumo terminus.

„Tai, kas hermeneutiką redukuoja į neapibrėžtą kultūros filosofiją, yra (dažnai implicitiška, neįsisąmoninta) ištisai metafizinė pretenzija prisistatyti kaip galutinai teisingas žmogiškos egzistencijos (permanentiškos) „interpretacinės struktūros“ aprašymas. Reikia rimtai pasižiūrėti į tos pretenzijos prieštarumą, jos pagrindu išplėtojant griežtą hermeneutikos istoriškumo refleksiją ir subjektiškojo kilmininko prasmę. Hermeneutika nėra vien tiesos (horizontų) istoriškumo teorija; ji pati yra radikaliai istorinė tiesa“ (Vattimo 1994: 9).

Tad oponuodamas neokantininkams Vattimo mano, jog hermeneutika negali būti metafiziškai mąstoma kaip kokios nors egzistavimo objektyvios struktūros aprašymas. Ji tegali būti mąstoma kaip atsakas į pasiųstį, kurią Heideggeris vadina *Ge-Schick*. Hermeneutinės tiesos sampratos pirmenybiškumo metafizinės tiesos sampratos atžvilgiu pagrindus

sudaro istorinis paveldas, kurį rizikuojame interpretuoti. Vattimo mano, jog geriausias argumentas už hermeneutinės tiesos sampratos įteisinimą pavyzdys yra Nietzsche's paskelbta „Dievo mirtis“. Tai nėra metafiziškai aiškintinas teiginys. Nietzsche's „Dievo mirties“ paskelbimas yra būtent *skelbimas*. Tai įvykis, – o į jį esame įtraukti mes patys, – kurį ne objektyviai aprašome, bet interpretuojame – visada rizikuodami.

Nietzsche's „Dievo mirties“ pavyzdys, Vattimo pateiktas kaip argumentas hermeneutinei tiesos prigimčiai pagrįsti, paties filosofo manymu, sugrąžina prie nihilizmo temos. Nėra jokios galimybės „išmėginti“ hermeneutinės tiesos kitaip nei atsako į būties istoriją, interpretuotą kaip nihilizmo įvykis. „Jeigu mes iš tiesų nesutinkame laikyti hermeneutiką patogia interpretacinio fenomeno universalumo metateorija, žvilgsniu į nesiliaujančius konfliktus iš niekieno vietos arba interpretacijų žaismu, vienintelė alternatyva, kuri iškyla prieš mus, manau, yra mąstyti interpretacijos filosofiją esant įvykių (teorijų, socialinių, kultūrinių) plačiaja prasme transformacijų, technologinių ir mokslinių atradimų) tėkmės išdava, išvada istorijos, kurios nelaikome galima papasakoti (interpretuoti) kitaip nei nihilistiniais terminais, mūsų atrandamais pirmiausia Nietzsche's filosofijoje“ (Vattimo 1994: 11–12).

Taigi žmogaus egzistencijos struktūrą Vattimo laiko interpretacine struktūra (ne aprašymo, o interpretacijos prasme). Bet tokia nuostata jam ne sukliudo, o kaip tik leidžia realizuoti pačią griežčiausią refleksiją. Užbaigtas nihilizmas yra „dvigubas“ nihilizmas, kuris nesenatena nihilistine teorijos struktūra, kuris nesustoja ties ja, tačiau išdrįsta pripažinti nihilistinę metateorijos prigimtį. Iš to išplaukia ne metateorinio diskurso ištirpdymas, o priešingai – *silpnojo mąstymo* griežtumas.

LITERATURA

1. Antiseri, D. (1993) *Le ragioni del pensiero debole: domande a Gianni Vattimo*. Roma: Borla.
2. D'Agostini, F. (2000) *Dialettica, differenza, ermeneutica, nichilismo: le ragioni forti del pensiero debole/ Vattimo G. Vocazione e responsabilità del filosofo*. Genova: il Melangolo.
3. Basti, G. e Perrone, A. (1992) *Le radici forti del pensiero debole: nichilismo e fondamenti della matematica*, numero speciale di „Con-tratto“.
4. Magris, A. (1996) *I forti impegni del pensiero debole. Un seminario di Gianni Vattimo a Venezia / „aut-aut“, p. 273–274*.
5. Rovatti, P. A. e Dal Lago (1989) *Elogio del pudore. Per un pensiero debole*. Milano: Feltrinelli.
6. Severino, E. (1982) *Essenza del nichilismo*. Milano: gli Adelphi.
7. Severino, E. (2000) *La legna e la cenere*. Milano: Rizzoli.
8. Vattimo, G. (1971) *Introduzione a Heidegger*. Roma – Bari.
9. Vattimo, G. (1974) *Il soggetto e la maschera*. Milano: Bompiani.
10. Vattimo, G. (1980) *Le avventure della differenza*. Garzanti.
11. Vattimo, G. (1985a) *Introduzione a Nietzsche*. Roma – Bari: Laterza.
12. Vattimo, G. (1985b) *La fine della modernità*. Garzanti.
13. Vattimo, G. (1989) *La società trasparente*. Garzanti.
14. Vattimo, G. (1994) *Oltre l'interpretazione*. Roma – Bari: Laterza.
15. Vattimo, G. (1996) *Credere di credere*. Garzanti.
16. Vattimo, G. (2000a) *Dialogo con Nietzsche*. Garzanti.
17. Vattimo, G. (2000b) *Vocazione e responsabilità del filosofo*. Genova: il Melangolo.
18. Vattimo, G. (2000c) *Scetticismo e ontologia (Discussioni di Severino con G. Vattimo, C. Vigna e N. Bobio) / Severino E. La legna e la cenere*. Milano: Rizzoli.
19. Vattimo, G. (2003) *Nichilismo ed emancipazione*. Garzanti.
20. Viano, C. A. (1985) *Va' pensiero. Il carattere della filosofia italiana contemporanea*. Torino.

VATTIMO'S HERMENEUTICAL NIHILISM

Rita Šerpytytė

Summary

This article discusses the concept of Nihilism in the philosophy of Italian postmodern thinker G. Vattimo. The interpretation of nihilism is outlined in the context of a specific form of the thinking – the weak thinking – which is represented by Vattimo himself. The author shows that the structure of the weak thinking is based on the structure of a nihilistic movement. Vattimo's concept of nihilism is distinguished in the relation of other concepts of nihilism. It becomes clear that Vattimo's position derives from the sources of Heidegger's and Nietzsche's philosophy.

The question that needs an answer is in which respect the weak thinking as a “theory” differs itself from other theories. The weak thinking reveals itself as a hermeneutic nihilism. The author draws the conclusion that namely the nihilistic type of the weak thinking distinguishes it among other anti-foundational forms of thinking (French postmodernism and especially Derrida deconstructional thinking).

Keywords: weak thinking, nihilism, hermeneutic, Being, Nothingness.

Įteikta 2003 09 05